

УДК 332.8

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-2-25>

Копча Ю.Ю.
аспірант,
Національний авіаційний університет

Kopcha Yurii
National Aviation University

ФІНАНСОВА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

FINANCIAL COMPOSITION IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

Сутнісними ознаками підприємництва є його вразливість в умовах ринкової економіки з властивою їй конкуренцією, невизначеністю, що визначає необхідність управління потенціалом економічної безпеки підприємств. Метою статті є оцінка рівня фінансової складової економічної безпеки машинобудівних підприємств. Методологічною основою дослідження виступають наукові праці класиків економічної науки, праці та публікації провідних вчених і фахівців з проблем управління безпекою підприємства, об'єднання теоретичних і наукових методів: аналіз, синтез, теоретичне і логічне узагальнення. Доведено, що саме результати оцінки фінансової складової дозволяють підвищити ефективність управління потенціалом економічної безпеки підприємства, сприяють оптимізації фінансових втрат і зміцненню фінансової стійкості та платоспроможності підприємства. Узагальнення показали, що фінансова складова базується на ключових положеннях теорій управління, стійкого фінансового розвитку, ризиків, їх методичному інструментарії стосовно сфери управління машинобудівними підприємствами, діяльність яких багато в чому залежить від зовнішніх умов розвитку та розробленої стратегії протидії фінансовим загрозам в межах управління потенціалом економічної безпеки.

Ключові слова: потенціал, економічна безпека, машинобудівні підприємства, фінансова складова, фінансові показники.

Сущностными признаками предпринимательства является его уязвимость в условиях рыночной экономики с присущей ей конкуренцией, неопределенностью, что определяет необходимость управления потенциалом экономической безопасности предприятий. Целью статьи является оценка уровня финансовой составляющей экономической безопасности машиностроительных

предприятий. Методологической основой исследования выступают научные труды классиков экономической науки, труды и публикации ученых и специалистов по проблемам управления безопасностью предприятия, объединения теоретических и научных методов, таких как анализ, синтез, теоретическое и логическое обобщение. Доказано, что именно результаты оценки финансовой составляющей позволяют повысить эффективность управления потенциалом экономической безопасности предприятия, способствуют оптимизации финансовых потерь и укреплению финансовой устойчивости и платежеспособности предприятия. Обобщения показали, что финансовая составляющая базируется на ключевых положениях теорий управления, устойчивого финансового развития, рисков, их методическом инструментарии относительно сфері управления машиностроительными предприятиями, деятельность которых во многом зависит от внешних условий развития и разработанной стратегии противодействия финансовым угрозам в рамках управления потенциалом экономической безопасности.

Ключевые слова: потенциал, экономическая безопасность, машиностроительные предприятия, финансовая составляющая, финансовые показатели.

Essential signs of entrepreneurship is its vulnerability in a market economy with its inherent competition, uncertainty, which determines the need to manage the potential of economic security of enterprises. Innovative nature of the enterprise activity leads to a great extent to increase its insecurity and increase the impact of negative environmental factors. The enterprise security system is designed to reduce the probability of occurrence of these circumstances under which management. When managing economic security, the company focuses on achieving stability and economic growth. The purpose of the article is to assess the level of financial component of the economic safety of machine-building enterprises. The methodological basis of the research is the scientific works of the classics of economic science, works and publications of leading scientists and specialists on the issues of management of enterprise security, combining theoretical and scientific methods, such as analysis, synthesis, theoretical and logical generalization. It is substantiated that one of the most important components of the system of economic security is the financial component. The necessity of conducting an estimation of the financial component is proved, due to the fact that the formalization of procedures and results of evaluation allows to streamline the process of its management, to reduce the time, cost and labor costs associated with the implementation of its sustainable development of the company, namely, the results of the assessment of the financial component can improve the efficiency management of the financial component within the potential of economic security of the enterprise, help to optimize financial losses and strengthen financial stability and solvency and enterprises. The generalizations have shown that the financial component, which is considered as an integral part of economic security, is based on the key provisions of management theories, sustainable financial development, risks, their methodical tools in the sphere of management of machine-building enterprises, whose activities largely depend on external conditions of development and the developed strategy of counteraction to financial threats within the limits of management of potential of economic safety.

Key words: potential, economic safety, machine-building enterprises, financial component, financial indicators.

Сутнісними ознаками підприємництва є його вразливість в умовах ринкової економіки з властивою їй конкуренцією, невизначеністю, що визначає необхідність управління потенціалом економічної безпеки підприємств. Інноваційний характер діяльності підприємства призводить значною мірою до зростання його незахищеності та підвищення впливу негативних факторів зовнішнього середовища. Система забезпечення безпеки підприємства призначена для зниження ймовірності настання зазначених обставин при управлінні якою особливий упор робиться на досягнення стабільності та економічного росту.

Провідні науковці в цій предметній області серед складових економічної безпеки виділяють: фінансову, виробничу та кадрову. Ефективне управління фінансовою складовою на підприємстві виступає основою досягненні економічного росту підприємств.

Вагомий внесок у дослідження проблеми економічної безпеки держави і підприємництва зробили і вітчизняні вчені О. Ареф'єва [1], О. Барановський [2], К. Горячева [3], Кириченко [4], Т. Момот [5], С. Філіппова [7], С. Шкарлет [8] та ін. У працях цих науковців досить глибоко досліджено необхідність, причини та функції економічної безпеки підприємства в умовах ринкових трансформацій, подальшого розвитку набули теорії економічних ризиків та антикризового управління підприємством, розроблено загальні підходи до аналізу й оцінки функціональних складових економічної безпеки підприємства. Але недостатньо розглянуто система показників щодо оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємства.

Метою статті є оцінювання рівня фінансової складової економічної безпеки машинобудівних підприємств.

Забезпечення економічної безпеки передбачає діагностику і формування відповідних передумов, які обумовлюють здійснення діяльності підприємства і підтримання стійкого стану. На думку науковця Ареф'євої О.В. [1], економічна безпека передбачає такий стан економічної системи, при якому досягається збалансованість і стійкість до негативного впливу будь-яких загроз, здатність забезпечувати своє стійкий і ефективний розвиток, ґрунтуючись на власних економічних інтересах. Однією з найважливіших складових системи економічної безпеки відмічає автор, виступає фінансова складова, яка являє собою здатність фінансової системи зберігати захищеність, стабільність і стійкість своїх фінансових інтересів при негативному впливі зовнішніх і внутрішніх факторів, які становлять загрозу, а також збереження спроможності забезпечувати ефективне функціонування підприємства та стає економічне його зростання.

Необхідність проведення оцінки фінансової складової зумовлена тим, що формалізація процедур і результатів оцінки дозволяє впорядкувати процес управління нею, скоротити час, вартісні та трудові витрати, що пов'язані з здійсненням його сталого розвитку. Необхідно розуміти, що саме результати оцінки фінансової складової дозволяють підвищити ефективність управління фінансовою складовою в межах потенціалу економічної безпеки підприємства, сприяють оптимізації фінансових витрат підприємства і зміцненню фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Пропонується проводити оцінку фінансової складової потенціалу економічної безпеки підприємства за фінансовими показниками [6] ліквідності (коефіцієнти: абсолютної та поточної ліквідності) та фінансової стійкості (коефіцієнти: автономії, маневреності власного капіталу, концентрації позикового капіталу, забезпечення оборотних активів власними коштами),

У межах проведеного дослідження здійснено оцінювання фінансової складової потенціалу економічної безпеки підприємства семи підприємств, серед яких (табл. 1): ПАТ «АвтоКрАЗ»; ПАТ Автомобільна Компанія «Богдан Моторс», ПАТ «Бориспільський автозавод»; ПАТ «Запорізький автомобільний завод»; ПАТ «Черкаський автобус»; ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси»; ПАТ «Чернігівський автозавод».

Коефіцієнт абсолютної ліквідності відображає достатність найбільш ліквідних активів для швидкого розрахунку за поточними зобов'язаннями та характеризує «миттєву» платоспроможність організації, рекомендоване значення – більше за 1. Слід звернути увагу

на такі підприємства, як ПАТ Автомобільна Компанія «Богдан Моторс» та ПАТ «АвтоКрАЗ» на яких значення коефіцієнту менше одиниці, виключенням є окремі періоди, коли підприємствам вдавалося не деякий час підвищити свої показники. Так, у 2017 р. поточні активи ПАТ Автомобільна Компанія «Богдан Моторс» склали 1351635 тис. грн., поточні зобов'язання 257911 тис. грн., а різниця між ними є робочим капіталом або чистими активами, які характеризують ту частину активів, яка сформована за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу.

В 2014–2017 рр. коефіцієнт поточної ліквідності на ПАТ «Запорізький автомобільний завод» має значення нижче нормативу, у 2017 р. він знизився, оскільки поточні зобов'язання підприємства склали 1952021 тис. грн., вартість власного капіталу має від'ємне значення та складала (-3340489 тис. грн.) Зменшення власного капіталу підприємства відбулося за рахунок збільшення суми непокритого збитку (4316168 тис. грн.), що викликало необхідність направити додатковий капітал в сумі 48754 тис. грн. на їх покриття. Коефіцієнт поточної ліквідності ПАТ «Запорізький автомобільний завод» знизився у 2017 р. до 0,15, тобто нижче нормативного значення. Лише у 2013 р. він підвищився, і свідчить про те, що на покриття 1,0 гривні поточних зобов'язань підприємство має на кінець звітного періоду 1,75 гривень поточних активів, а тому підприємство може погашати поточні зобов'язання за рахунок поточних активів, що є позитивним зрушенням у діяльності підприємства та підвищенням його економічної безпеки. ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси» за період 2013-2017 роки мав коефіцієнт поточної ліквідності вище 1, але в 2017 році він знизився, оскільки поточні зобов'язання підприємства склали 3629 тис. грн., вартість власного капіталу зросла у порівнянні з попереднім періодом і складала 242507 тис. грн. Збільшення власного капіталу підприємства відбулося за рахунок збільшення нерозподіленого прибутку у 2017 році на сумі 7142 тис. грн. Таким чином, коефіцієнт поточної ліквідності ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси» знизився у 2017 році до 66,65, але ще значно вище нормативного значення, що свідчить про нераціональність використання капіталу та позитивний вплив на потенціал економічної безпеки. На ПАТ «Бориспільський автозавод» значення коефіцієнту поточної ліквідності нижче нормативного та має тенденцію до зниження (у 2016 році – 0,51, а у 2017 році – 0,45), що негативно впливає на його економічну безпеку, винятком є 2013-2015 роки в яких показник становив 4,89; 5,68 і 3,20, отже, потенціал економічної безпеки збільшується.

Таблиця 1

Оцінка показників ліквідності та фінансової стійкості машинобудівних підприємств

Період	ПАТ «АвтоКРАЗ»	ПАТ Автомобільна Компанія "Богдан Моторс	ПАТ «Бориспільський автозавод»	ПАТ «Запорізький автомобільний завод»	ПАТ «Черкаський автобус»	ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси»	ПАТ «Чернігівський автозавод»
Коефіцієнт абсолютної ліквідності							
2013	0,01	0,00	0,00	0,18	0,03	0,8	0,01
2014	0,04	0,05	0,00	0,10	0,03	3,15	0,02
2015	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	5,41	0,06
2016	0,00	0,00	0,00	0,01	0,17	3,35	0,11
2017	0,00	0,00	0,00	0,00	0,04	3,58	0,12
Коефіцієнт поточної ліквідності							
2013	0,73	3,89	4,89	1,75	1,47	33,40	1,46
2014	1,15	1,61	5,68	0,60	0,52	98,56	1,53
2015	1,13	1,33	3,20	0,41	0,63	64,56	1,30
2016	0,85	1,55	0,51	0,20	1,83	98,38	1,37
2017	1,24	0,52	0,45	0,15	2,01	66,65	1,40
Коефіцієнт автономії							
2013	0,16	0,14	-0,30	0,44	0,29	0,97	-0,33
2014	0,11	-0,13	-0,29	-0,66	0,30	0,99	0,24
2015	0,05	-0,31	-0,21	-1,58	0,31	0,98	0,18
2016	0,01	-0,34	-0,78	-2,70	0,33	1,00	0,22
2017	0,00	-1279,54	-0,89	-3,10	0,39	1,00	0,25
Коефіцієнт маневреності власного капіталу							
2013	-0,19	0,41	0,49	0,23	0,17	0,94	0,70
2014	0,10	0,22	0,50	-0,37	0,20	0,96	2,06
2015	0,09	0,15	0,46	-0,72	0,28	0,96	-1,11
2016	-0,10	0,20	-0,21	-1,15	0,31	0,98	-0,79
2017	0,18	-0,47	-0,31	-1,54	0,38	0,98	-0,81
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу							
2013	0,84	0,86	1,25	0,56	0,71	0,03	-1,34
2014	0,89	1,13	1,29	1,66	0,74	0,01	2,09
2015	0,95	1,31	1,21	2,62	0,70	0,02	3,22
2016	0,99	1,34	1,78	3,70	0,67	0,01	1,95
2017	1,00	2,45	1,89	4,10	0,61	0,02	1,58
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами							
2013	-0,74	-0,58	-0,87	-0,03	-0,29	0,97	-1,34
2014	-0,22	-0,92	-1,14	-2,04	-0,43	0,99	2,09
2015	-0,26	-1,20	-0,90	-4,15	-0,11	0,98	3,22
2016	-0,67	-1,36	-7,29	-12,26	0,04	0,99	1,95
2017	-0,09	-3,71	-6,20	-14,23	0,18	0,98	2,05

На ПАТ «Черкаський автобус» у 2013-2017 рр. значення коефіцієнту протягом усього періоду залишалося досить високими і відповідало нормативному, що свідчить про стабільний фінансовий стан підприємства і про ефективність його діяльності, що підвищує потенціал його економічної безпеки.

Проведений аналіз коефіцієнта абсолютної ліквідності (табл. 1), який показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно, і для підприємств машинобудівної галузі має рекомендоване значення в межах 0,2–0,5, по аналізованим підприємствам за період з 2013–2017 рр. дозволяє зробити висно-

вок, що його значення не відповідають нормативному. Це свідчить про те, що підприємства не можуть погасити негайно короткострокові зобов'язання на звітну дату за допомогою коштів, наявних у розпорядженні підприємств. Таким чином, підприємствам необхідно розробити заходи щодо скорочення короткострокових зобов'язань, що призведе до збільшення потенціалу його економічної безпеки. Отже, спостерігається низька ліквідність і платоспроможність даних підприємств, оскільки вони через брак ліквідних коштів не здатні покрити короткострокові зобов'язання. Окрім цього більшість коштів підприємств мобілізовані у виробничих запасах і витратах, які є важко реалізованими активами, і не можуть забезпечити високу платоспроможність підприємств та не підвищують їх потенціал економічної безпеки.

Значення коефіцієнту фінансової автономії (табл. 1), рекомендована межа якого становить більше 0,5, на підприємствах ПАТ Автомобільна Компанія "Богдан Моторс", ПАТ «Бориспільський автозавод» та ПАТ «Запорізький автомобільний завод» є від'ємним. Це вказує на залежність підприємств від позикового капіталу та необхідність збільшити суми власний капітал, оскільки підприємства є збитковими, то провести реінвестування прибутку вони не зможуть. Фінансова залежність підприємств від контрагентів знижує економічну безпеку та не забезпечує їх стале економічне зростання. ПАТ «АвтоКрАЗ», ПАТ «Черкаський автобус» та ПАТ «Чернігівський автозавод» у аналізованому періоді мають показники нижче рекомендованого рівня, а ПАТ «Чернігівський автозавод» у 2013 році має навіть від'ємне значення (-0,33) і свідчить про фінансову залежність підприємства від кредиторів, що негативно впливає на потенціал економічної безпеки. ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси» має значення коефіцієнту вище рекомендованого (2013 р. – 0,97; 2014 р. – 0,99; 2015 р. – 0,98; 2016 р. – 1,00; 2017 р. – 1,00), що забезпечує фінансову незалежність підприємства, незважаючи на амплітуду незначних коливань коефіцієнта, цей показник не перейшов критичну відмітку на кінець аналізованого періоду. Отже, підприємство фінансово незалежне, частина його майна формується за рахунок власних коштів, воно має можливість самостійно погасити свої боргові зобов'язання.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу, який визначає, яка частина власного капіталу може бути використана для фінансування оборотних активів, а яка спрямована на фінансування необоротних активів та рекомендоване значення якого становить більше 0,1, на ПАТ «Запорізький автомобільний завод» продовж

2013–2017 рр. є від'ємним. Це вказує на те, що власний капітал і кошти, залучені на довгостроковій основі, спрямовані на фінансування необоротних засобів, тому для фінансування оборотних активів необхідно звертатися до позичкових джерел фінансування. Це веде до зниження їх фінансової стійкості та рівня економічної безпеки підприємства. На ПАТ «Черкаський автобус», ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси» коефіцієнт маневреності власного капіталу відповідає нормативному, на ПАТ Автомобільна Компанія «Богдан Моторс» в 2017 р. показник має від'ємне значення 0,47. Отже, підприємства мають достатньо власних фінансових ресурсів для фінансування необоротних активів і частини оборотних та забезпечує підвищення економічної безпеки підприємства. На ПАТ «Чернігівський автозавод» спостерігається негативна тенденція показника маневреності власного капіталу, так продовж 2015–2017 років показник має від'ємне значення, що викликане від'ємним значенням власного капіталу на підприємстві. Аналогічна ситуація спостерігається на ПАТ «Бориспільський автозавод», у 2016–2017 рр. значення показника є від'ємним (2016 р. – (-0,21), 2017 р. – (-0,31)). Це свідчить про зниження частини власного капіталу, яка використана для фінансування оборотних активів.

Значення коефіцієнту концентрації позикового капіталу, який визначає ступень використання фінансових інструментів або позикового капіталу, у ПАТ «АвтоКрАЗ», ПАТ Автомобільна Компанія «Богдан Моторс», ПАТ «Бориспільський автозавод», ПАТ «Запорізький автомобільний завод» та ПАТ «Чернігівський автозавод» перевищує нормативні межі (0,4–0,6). Це вказує на високий рівень фінансового ризику. Так, у ПАТ Автомобільна Компанія «Богдан Моторс», ПАТ «Бориспільський автозавод», ПАТ «Запорізький автомобільний завод» перевищує одиницю, це вказує на те, що підприємства мають боргів більше, ніж активів та вказує на низький рівень економічної безпеки. ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси» продовж 2013–2017 рр. має дуже низьке значення коефіцієнту концентрації позикового капіталу (2013 р. – 0,03; 2014 р. – 0,01; 2015 р. – 0,02; 2016 р. – 0,01; 2017 р. – 0,02), це означає неповне використання фінансової та виробничої складової економічного потенціалу підприємства. На ПАТ «Черкаський автобус» у 2016–2017 рр. значення показника відповідає нормативному, але його підвищення в даному випадку є не бажаним, оскільки призведе до збільшення позикового капіталу та негативно вплине на рівень економічної безпеки. На ПАТ «АвтоКрАЗ», ПАТ Автомобільна Компанія «Бог-

дан Моторс, ПАТ «Бориспільський автозавод», ПАТ «Запорізький автомобільний завод», ПАТ «Запорізький автомобільний завод» та ПАТ «Чернігівський автозавод» коефіцієнт має від'ємне значення, це вказує, що без коротко-строгового та довгострогового позикового капіталу підприємства не зможуть забезпечити безперебійний виробничо-збутової процес. В умовах скорочення можливостей для залучення таких коштів операційний процес може зупинитися, що викличе зниження рівня економічної безпеки підприємства.

Аналіз коефіцієнту забезпечення оборотних активів власними коштами (табл. 1), рекомендоване значення якого становить більше 0,5, на підприємствах ПАТ «Завод «Часівоярські автобуси» і ПАТ «Чернігівський автозавод» перевищує нормативне. Це вказує про підвищення стійкості підприємств в середньостроковій перспективі та зниження залежності від коротко-строгових джерел фінансування.

Відмітимо, що підприємства фінансово нестабільні, неспроможні оплатити свої рахунки, з високим фінансовий ризиком, що підтверджується динамікою коефіцієнта поточної ліквідності. Причинами недостатньої кількості ліквідних оборотних засобів є збитковість діяльності підприємств, що призвела до нестачі власних джерел для самофінансування, а також відволікання коштів на погашення дебіторської заборгованості. Крім того, відбулося перевищення на деяких підприємствах обсягу кредиторської заборгованості над дебіторською, що свідчить про проблеми при реаліза-

ції продукції і розрахунках з постачальниками. Підприємства потребують здійснення організаційно-економічних заходів, спрямованих на зміну структури активів підприємства, його управління, здатних привести підприємство до фінансового оздоровлення.

Невід'ємною складовою процесу оцінювання складових потенціалу економічної безпеки підприємства, оскільки це пов'язано із небезпеками і загрозами. Інформація, що подається контролінгом у систему менеджменту, може мати різні форми, це залежить від ступеня інтеграції та структурної взаємодії, проте, як правило, вона відповідає таким формам [9 С. 212]: у вигляді діагностичної/прогностичної інформації; у вигляді аргументованих рекомендацій; у вигляді системи підтримки прийняття рішень. Слід додати ще ознаку до класифікатора інформації таку, як джерело загроз у зовнішньому середовищі, що дозволить вчасно на них реагувати через обґрунтований вибір управлінських рішень.

Висновки. Фінансова складова, яка розглядається в якості невід'ємної частини потенціалу економічної безпеки, базується на ключових положеннях теорій управління, стійкого фінансового розвитку, ризиків, їх методичному інструментарії стосовно сфери управління машинобудівними підприємствами, діяльність яких багато в чому залежить від зовнішніх умов розвитку та розробленої стратегії протидії фінансовим загрозам в межах управління потенціалом економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С. 98–103.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Київ : Національний торговельно-економічний університет. 2004. 759 с.
3. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореферат дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами. Київ : КНУТД, 2006. 16 с.
4. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / Кириченко О.А., Сідак В.С. та ін. Київ : Університет «Крок». 2008. 403 с.
5. Момот Т.В., Аванесова Н.Е. Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. 440 с.
6. Пілецька С.Т. Оцінка фінансово-економічного стану підприємства в системі антикризового управління. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». 2016. Том 23. № 2. С. 139–145.
7. Філіппова С.В., Волощук Л.О., Черкасова С.О. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління : монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2015. 196 с.
8. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : Книжкове вид-во НАУ. 2007. 436 с.
9. Кроніковський Д.О. Інтеграція системи контролінгу до існуючої системи менеджменту на підприємстві. *Стратегія економічного розвитку України*. 2015. № 36. С. 209–213.